

AZ OSZTRÁK-MAGYAR KORMÁNY TERÜLETI AJÁNLATAI OLASZORSZÁGNAK.

I.

Nyolcz hónap telt el azóta, hogy az olasz kormány, a semlegesség fenntartása fejében, compensatióra való igényeivel legelőször előállott ; harmadfél hónap azóta, hogy ezen igény ki-elégítésére osztrák terület átengedését követelte ; három hét azóta, hogy az osztrák-magyar kormány ezen követelés teljesítésére késznek nyilatkozott : mikor végre 1915 márczius 27-én Burián báró konkrét ajánlatot terjesztett az olasz kormány elé. Ez a következőképen szól :

«Olaszország kötelezné magát, hogy Ausztria-Magyarországgal és szövetségeseivel szemben a jelenlegi háború befejeztéig politikai, katonai és gazdasági tekintetben jóindulatú semlegeséget tanusít.

Ennek megfelelően kötelezné továbbá magát a jelenlegi háború egész tartamára, hogy Ausztria-Magyarországnak a Balkán-félszigeten teljes és tökéletes cselekvési szabadságot enged és előre lemond minden új compensatióról azon területi vagy egyéb előnyök fejében, a melyek e cselekvési szabadságból Ausztria-Magyarország javára esetleg származhatnának. Nem terjedne ki azonban ez a megállapodás Albániára, a melyre vonatkozólag az Ausztria-Magyarország és Olaszország közt fennálló egység, valamint a londoni nagykövetek reuniójának határozatai is hatályban maradnának.

Ausztria-Magyarország viszont kész volna területet engedni át Dél-Tirolban, beleértve Trient városát is. A határvonal részletes megállapítása, az új határ következtében keletkező stratégiai igényeinknek és a lakosság gazdasági szükségleteinek szem előtt tartásával volna eszközözlendő.

E terület átengedése Ausztria-Magyarország részéről viszont

Olaszország abbeli kötelezettségét foglalná magában, hogy az osztrák államadósságból és az állami garantiát élvező tartományi, municipiális és egyéb adósságokból e területre eső arányszervi hányadot magára vállalja. Olaszország kötelezné magát továbbá, hogy Ausztria-Magyarországnak az átengedendő területen eszközölt mindennemű állami beruházásokért kárpótlás fejében s függetlenül az ott levő vasutvonalak megvételestől, valamint collectiv és egyénekenkénti kártalanításoktól (egyházi vagyon, hitbizományok, volt köztisztviselők nyugdíjai stb.) bizonyos kikerekített összeget fizet.

Mihelyt az egység a fenti alapon elvben létrejött, Ausztria-Magyarország és Olaszország nyomban tárgyalásokba bocsátkoznának a részletek iránt. A tárgyalások eredménye Ausztria-Magyarország és Olaszország közt megkötendő titkos szerződésbe foglaltatnék.»¹

Noha az ajánlat a tárgyalásoknak csak kiinduló pontjával volt hivatva szolgálni, feltűnő, hogy a felajánlott terület kiterjedését és határait pontosan megjelölni és térképben világosan fölmutatni elmulasztotta, a mely hiány pótlását csak az ajánlat «elvben» való elfogadása után helyezte kilátásba ; pedig előre kellett látni, hogy ilyen határozatlan formában a tárgyalás alapjául nem fog elfogadtatni.

Azon kényes kérdés elől, vajon a felajánlott terület átadása azonnal a szerződés megkötése után, mint Rómában kívánták, vagy csak a háború befejezése után, mint Bécsben javasolták, foganatosíttassék : Burián látszólag ki akart térni ; azonban valósággal eldöntötte azt azzal, hogy titkos szerződés kötéséről szólott, a mi egyes cikkeinek azonnali végrehajtását kizárta ; pedig előre kellett látnia, hogy Sonnino ebbe, a célzatos felismerve, belenyugodni nem fog.

Nagy jelentőségű volt Burián viszontkövetelése, a mely szerint Olaszország nemcsak neutralitást, hanem tökéletes cselekvési szabadságot biztosítson a Balkánon és az abból esetleg származó területi vagy egyéb előnyök fejében új compensatiót ne követelhesen. A megkülönböztetés a neutralitás és a cselekvési szabadság között — mint látni fogjuk — vesze-

¹ Vöröskönyv 131. sz.

delmessé vált és egyúttal felesleges volt. A neutralitás lényege éppen abban áll, hogy a semleges hatalom a háborút viselő hatalmak eselekvési szabadságát egyenlően tiszteletben tartja, a győzőt a győzelem értékesítésében nem akadályozza, a legyőzöttet oltalomban nem részesíti. Ha Olaszországnak joga van feltételektől tenni függővé azt, hogy Ausztria-Magyarország a legyőzött Szerbország rovására magának területi vagy egyéb előnyöket biztosítson, akkor joga van ezt egyáltalán meg is akadályozni s akkor megszűnt semleges lenni.

A eselekvési szabadság követelésének formulázásában Burián nyíltan jelezte azt, hogy Ausztria-Magyarország a Balkánon területi előnyök szerzésére gondol. Mivel pedig egyúttal nyíltan megállapította, hogy ezeket Albániában nem fogja keresni, csakis Szerbia és Montenegró területei jöhetnek tekintetbe. Ily módon ellentétbe került azon nyilatkozatokkal, a melyeket 1914 nyarán az ultimátum elküldése idején mind a német, mind az osztrák-magyar kormány Szent-Pétervárt tett arra nézve, hogy a monarchia területi gyarapodásra nem törekszik, a mit a német kormány azzal is indokolt, hogy a monarchiát saját jól felfogott érdeke eltiltja attól, hogy szerb terület annexiójára vágyódjék.¹

A eselekvési szabadságnak a jelzett formában fenntartása arra utal, hogy Bécsben most már szerb terület megszerzése nemcsak kívánatosnak tünt fel, hanem olyan értékesnek, hogy érte a monarchia magát saját területe feláldozására elszánhatta.

Bizonyos ügyességre vall az Albániára vonatkozó pontnak a javaslatba felvétele. Úgy van az formulázva, mintha abban Ausztria-Magyarország a saját eselekvési szabadságát a Balkánon akarta volna, Olaszország megnyugtató végett, korlátozni. Pedig voltaképen az volt a rendeltetése, hogy Albániát az olasz compensatio-igények köréből kizárja. Azonban szintén előre volt látható, hogy ehhez az olasz kormány hozzájárulni nem fog.

Sonnino csakugyan azt válaszolta Burián ajánlatára, hogy

¹ A szeptérvári német nagykövet 1914 július 26-iki jelentése. Német fehérvönyv 4. sz.

általánosságban nem tekintheti a tárgyalásokra alkalmas alapnak. Lenézéssel szólott az ígért területi ajánlat határozatlan volta és csekély értéke felől, a nélkül, hogy a saját igényeit formulázná. Ellenben készséggel rálépett azon alapra, a mely a neutralitás és a cselekvés-szabadság megkülönböztetésével előállott. Míg január 6-án a neutralitással kapcsolatos cselekvési szabadságért olaszoktól lakott osztrák terület átengedését követelte és a Berchtold által felajánlott Albániát határozottan elutasította,¹ most már külön a neutralitásért osztrák terület átengedését követelte és külön a cselekvési szabadság biztosításának feltételeül azt tűzte ki, hogy a monarchia «Albánia jövő sorsa iránt szűnjék meg érdeklődni»,² a mely kifejezés azt a gondolatot burkolta, hogy az Albánia jövő sorsáról való rendelkezést egészen Olaszországnak engedje át.³

Burián, mikor április 1-én vele az olasz nagykövet közlé ministere válaszát, ingerülten fakadt ki azon eljárás ellen, hogy most váratlanul az Albániára vonatkozó új követelés vettetik a tárgyalásokba. Azonban az érdemleges megbeszélést mellőzve, Avarna hercegnek rövid emlékiratot kézbesített, mely így hangzott: «A terület, melyet Ausztria-Magyarország, a megjelölt feltételek alatt, Olaszországnak átengedni hajlandó, magában foglalja a trienti, roveretoi, rivai, borgói politikai kerületeket, úgy szintén Madonna di Campiglio vidékének kizárásával a tieneit; a határvonal az Etsch völgyében Lavisig érne és ez a hely is Olaszországnak jutna.» Azon reményét fejezte ki, hogy ezen terület értékéről Sonnino most már nézetét meg fogja változtatni.⁴

Tekintettel arra, hogy ezen területet a monarchia nyolcz-százezerre menő olasz lakosságának csak mintegy negyedrésze

¹ Zöldkönyv 10. sz.

² «Che l'Austria-Ungheria si disinteressi completamente dell' Albania» írja Sonnino. Burián pedig francia nyelven folytatott társalgásaiban az olasz kívánság megjelölésére a «desinteressement» kifejezést használja, a mely a német jegyzékekben és a Vöröskönyv hivatalos magyar fordításában is meg van tartva.

³ Sonnino márczius 31-éken Avarnához intézett jegyzéke. Zöldkönyv 58. sz.

⁴ Burián április 1-én kelt jegyzéke a római nagykövethez és Avarna ugyanazon napon kelt jelentése. Vöröskönyv, 133. sz. Zöldkönyv, 60. sz.

lakta, Burián remélte, hogy ajánlata az olasz kormányt ki fogja elégíteni; de azt várta, hogy ezen az alapon megindulhat a tárgyalás, a melynek kedvező kimenetelét őszintén kívánta. Mivel pedig éppen ezen időtájt történtek a galicziai offenzívára az előkészületek, türelmetlenül várta Rómából a választ, a melyet, miután öt napig késett, mind Avarna, mind a római nagykövet útján megsürgetett.¹

Macchio báró nem fukarkodott szólamokkal, hogy a ministert kedvezően hangolja. Mint Bécsbe jelenti, «a legerősebb hangsúlyozással» beszélt Burián báró jóakaró szándékai és törekvései felől. Szavai természetesen hatástalanok maradtak. Sonnino arra sem méltatta őt, hogy eszmecserébe bocsátkozzék vele a bécsi ajánlat felől; csak annyit mondott, hogy válaszát a legközelebbi napokban útnak indítja.²

Ebben a válaszban most már elszánta magát arra, hogy előadja azon «mellőzhetlenül szükséges feltételeket, a melyek nélkül «a két állam között a kölcsönös szívélyesség viszonya» nem jöhet létre. Követeli, hogy Ausztria-Magyarország engedje át Olaszországnak

a) Trentino területét, abban a kiterjedésben, a melyben azt a Napoleon által 1811. felállított olasz királyság elnyerte volt;

b) Olaszország keleti határainak kiigazítására azt a területet, a mely az Isonzo partjain elterülve Görz és Gradisca városokat foglalja magában;

c) a Curzolari nevezetű szigetesoportot.

Mindezen területeket az egyezés megkötése után azonnal adja át az olasz kormánynak.

Továbbá ismerje el Olaszország souverainitását Valona és öble fölött; kötelezze magát, hogy Albánia jövő sorsa iránt nem fog érdeklődni; mondjon le compensatio-igényeiről, melyeket az Olaszország által megszállott ægæi szigetek fejében emelt; azonnal bocsássa szabadon az átengedett területek mindazon lakóit, kik katonai vagy politikai bűntények miatt fogságba kerültek.

¹ Április 6-án a római nagykövethoz intézett jegyzéke. Vöröskönyv, 138. sz.

² Macchio április 7-iki jelentése. Ugyanott, 139. sz.

Végre járuljon hozzá, hogy Triest, a capodistriaei és piranoi kerületekkel, független állammá alakíttassék, úgy hogy kikötője a szabad kikötő (porto franco) jellegével bírjon.

Ezen követelések olyanok voltak, a melyeneket csak diadalmas győző szabhat a megsemmisített ellenségnek.

Mintegy tizenegyezer négyszög kilométernyi területtől, közel egymillió lakostól szándékoztak az osztrák-magyar monarchiát megfosztani. Ezen számok jelentőségét fokozta a követelt területek stratégiai fontossága, mert azoknak elvesztése olasz támadás esetén a monarchiát megfosztotta volna a védekezés lehetőségétől; a Curzolari-szigetek pedig olasz kézben Dalmáciát, Boszniát és Herzegovinát fenyegették.

Triesztnek független állammá alakítása a monarchia közgazdasági helyzetére és jövőjére súlyos csapást mért volna. Sommino azzal kérkedett, hogy mivel Triesztet nem kívánta Olaszországba bekebelezni, ezzel Ausztria-Magyarország érdekeit «teljes mértékben megóvta». Azonban előre volt látható, hogy a terv megvalósulása rövid átmeneti helyzetet teremtett volna és az új állam arra használta volna fel függetlenségét, hogy arról, Olaszországhoz csatlakozva, önként lemondjon.

A hivatkozás arra, hogy a követelt területek egy része egykor az olasz királysághoz tartozott volt, jogalapot a követelésnek nem nyújthatott; mert a napoleoni zsarnokság tényéről van szó, a mely az alkotó bukásával már négy év múlva hatálytalanná vált. A jogosságnak legalább látszatát szerezheti meg Olaszország, ha mint a velencei köztársaság örököse, az egykor ahhoz tartozó területekre emel igényt; azonban ettől tartózkodott, mert sem a déli Tirol, sem a görzi és gradiskai grófságok területei Velenczét nem uralták volt.

A nemzetiségi elv szintén nem teremtett Olaszország követelése számára kellő szilárdságú jogalapot, mivel azok nem szorítkoztak olyan területekre, a melyeknek lakossága tisztán olasz volt. Triesztet leszámítva, a maga számára követelt területek 700,000 lakosságában 100,000 szlovén, 75,000 német és 47,000 szerb-horvát találtatott. Bozennek 1910-ben 21,000 német mellett csak 1300 olasz, a Curzolari-szigeteknek 46,000 szerb-horvát mellett alig 1000 olasz lakosa volt. A malborgheti

területet Karinthiában tisztán német és szlovén, Flitschet, Tolmeint és Koment tisztán szlovén elem népesíti be.¹ E szerint az olasz nemzeti aspirációk kielégítése több mint kétszázezer szláv és német lakos nemzetiségi jogainak feláldozásával járt volna.

Követeléseinek formulázásában Sonnino eldobta az álarcot, melylyel Albániára vonatkozó céljait az olasz kormány fődte volt. Ekkorig Valona megszállását mindig ideiglenesnek minősítette és a londoni határozatok respectálásának szándékát hirdette. Most Valona városa és tengeröble felett «a teljes souverainitás elismerését» követelve, nyíltan vallja, hogy ennek a souverainitásnak már is birtokában van; elárulja azt is, hogy a souverainitásnak egész Albánia felett való megszerzése végett van arra szüksége, hogy ezen ország iránt Ausztria-Magyarország «megszűnjék érdeklődni».

Azon merészség, melylyel Sonnino az osztrák-magyar ajánlattal szemközt Olaszország követeléseit felfokozta, párját leli abban, melylyel Buriánnak szerény követeléseit leszállította.

A jóakarató semlegesség helyett csak a «tökéletes», vagyis pártatlan semlegességet ajánlotta fel, a mivel azt jelezte, hogy szövetségese irányában, még ha ez minden tőle követelt áldozatot meghoz is, csak úgy fog eljárni, mint szövetségese ellenségeivel.

Arról, hogy szövetségésének a hozott áldozatok fejében a Balkánon a cselekvés szabadságát biztosítja és így a kárpótlás megszerzését lehetővé teszi, egyáltalán hallgatott. Ajánlatába beiktatott ugyan egy pontot, a melyben Olaszország lemond a hármasszövetségi szerződés VII. cikkében biztosított compensatio-igények további érvényesítéséről; de ennek kétértelmű fogalmazásával hálóba akarta csalni szövetségését. Azt mondja ugyanis, hogy a lemondás «a jelen háború egész tartamára» (per tutta la durata della presente guerra) szól; a miből az következik, hogy a lemondás érvényessége a háború befejezése után megszűnik, vagyis Olaszország fenntartja magának a jogot, hogy ha Ausztria-Magyarország a háború folyamán

¹ M. Witte: *Italiens Landforderungen an Österreich.* (A Vergangenheit und Gegenwart című lipcei folyóirat 1915. évfolyamának VI. füzetében.)

területi vagy másféle előnyöket szereznie, ezek fejében a béketárgyalásoknál compensatiót követelhessen.

II.

Burián április 11-én volt kénytelen végig hallgatni Sommino izenetét, a melyet írásban is megkapott az olasz nagykövettől. Annak kijelentésére szorítkozott, hogy a közlés «kínos benyomást» gyakorol rá és hogy arra a legrövidebb idő alatt válaszolni fog.¹

Előbb a német kormány tanácsát kérte ki, noha eleve kijelentette, hogy az olasz követelések teljesítése lehetetlen. Ezen felfogását helyesnek ismerték fel Berlinben, a honnan megbízás ment Bülow herczeghez, hogy ezen közös álláspontjukról az olasz kormányt felvilágosítsa. A nagykövet a nyomatékos okok egész sorozatával igyekezett meggyőzni Somminót, hogy a monarchia Triesztről és a dalmát szigetekről nem mondhat le.

Sommino cynikus őszinteséggel vallotta, hogy a mostani kedvező alkalmat, mert «ilyen többé soha sem fog találkozni», kellően ki kell használnia. Mindazáltal megjegyzi, hogy csak javaslatról van szó, a melyről még beszélni lehet és a tárgyalásba «nagyon ildomosan» (*très raisonnable*) fog viselkedni.²

Ezen kedélyes társalgási formával azt a reményt akarta felkelteni, hogy a tárgyalás folyamán követeléseiből engedni fog. El volt ugyan tökélye — mint a következő fejlemények bizonyítják, — hogy azokhoz ragaszkodni fog, de mivel nem várhatta, hogy az osztrák-magyar kormány egyszerre elfogadja a követeléseket, kísérletet kellett tennie, hogy azt az engedékenység útján lassankint vezesse a kitűzött célhoz.

Burián készséggel lépett erre az útra. Április 16-án közölte válaszát az olasz nagykövettel. Nagy sajnálatára — mondá — meg kell állapítania, hogy az olasz javaslatok nagy részben politikai, néprajzi, katonai és közigazdasági okok miatt elfogadhatatlanok : mert ha elfogadtatnának, a monarchia életbe-

¹ Burián távirata a római nagykövethez és Avarna jelentése. Vöröskönyv, 141. sz. Zöldkönyv, 65. sz.

² Bülow jelentését nem bírjuk, csak Macchióét, kivel német kartársa a társalgás részleteit közölte. Sajnos, Macchio április 14-iki jelentése feltűnően rövid, hézagos és felületes.

vágó érdekeivel ellentétben álló helyzetet teremtenének, így tehát a két állam között a szívélyes viszony létesülésének biztosítására sem volnának alkalmasak. Mindazáltal az osztrák-magyar kormány kész a lehetőség legszélsőbb határáig elmenni. Ezért a márczius 27-iki ajánlatban foglalt öt kerületen túl Dél-Tirolban további területeket ajánl fel. Egy iratot nyújtott át, a mely a felajánlott egész déltiroli terület határait pontosan megjelöli. Azonban azonnali átadását lehetetlennek nyilvánította, mivel az azzal járó intézkedések végrehajtása háború idején kivihetetlen; utalt arra, hogy mikor Nizzát és Savoyát (1860) Olaszország átengedte Franciaországnak, az egyezség megkötése után a tényleges átadásig több hónap múlt el.

Polytatólag kijelenté, hogy a katonai vagy politikai bűntények miatt fogságba került olaszok javára amnestia engedélyezése nem ütközik nehézségekbe.

Valonára és Albániára vonatkozólag a londoni conferentia határozataira utalt, a melyeknek megváltoztatása csakis az abban résztvevő hatalmak közös megállapodása alapján volna megengedhető; azonban az osztrák-magyar kormány nem vonakodik már most Olaszországgal megvitatni azon kérdéseket, a melyek a két állam érdekeit Albániában érintik.

Abban, hogy az olasz kormány a semlegességet csak pártatlan formájában ajánlotta fel, Burián megnyugodott, csak kiterjeszteni kívánta Törökországra is. Ellenben ragaszkodott ahhoz, hogy mindazon területi vagy másféle előnyökért, a melyeket Ausztria-Magyarország a jelen háborút befejező békekötésben szerezni fog, Olaszország újabb compensatio-igényekről világosan mondjon le.

A minister azzal végezte előterjesztését, hogy noha el kellett zárkóznia némely követelések elől, mert teljesítésük a monarchia legfontosabb érdekeinek feláldozásával járna, mégis az, a mit ajánl, annyira értékes és az olasz nemzeti kívánások teljesítésében olyan messzire megy, hogy abban az osztrák-magyar kormány részéről a benső viszony létesítésére irányuló őszinte törekvésnek bizonyítékát kell látni.¹

¹ Ezen előterjesztést Burián írásban is átnyújtotta Avarnának. Amaz a római nagykövetnek, ez Sonnínónak küldi meg. Vöröskönyv, 144. Zöldkönyv 71. sz.

Azon hatást, melyet Burián ajánlatával elérhetni vélt, az osztrák-magyar nagykövet hivatva volt támogatni. Somminóval folytatott eszmecsereben kifejtette, hogy az osztrák-magyar kormány engedményeivel szemközt olasz részről viszont mellőzni kell oly követeléseket, melyeknek teljesítését a monarchia életfeltételei tiltják; különösen behatóan tárgyalta azon politikai, katonai és közgazdasági érdekeket, a melyeknek feláldozásával járna a lemondás Triesztről és a dalmát szigetekről.

Sommino nem bocsátkozott czáfolatba; sőt Triesztre vonatkozólag megjegyezve, hogy szemei előtt egy szabad kikötő létesítése lebeg, azt látszott jelezni, hogy a városnak és területének független állammá kialakításához nem ragaszkodik feltétlenül. Ellenben hangoztatta, hogy Olaszországnak az Adria keleti partján új támpontok szerzéséről, az Isonzo partjain pedig «határ kiigazításról» nem mondhat le. Viszont késznek nyilatkozott a szerződés szövegébe felvenni a kötelező ígéretet, a mely szerint az előnyökért, melyeket a monarchia a háború folyamán szerezne, Olaszország újabb compensatiókat nem követelhet. Egyébiránt megjegyzé, hogy mielőtt Burián újabb ajánlatára a végleges választ megadhatja, a miniszerelnökkel kell értekeznie és a király döntését kikérnie.¹

Macchio ennek következtében czélszerűnek látta a miniszerelnököt is felkeresni. Tőle azonban arról kellett értesülnie, hogy az olasz kormány Triesztre vonatkozó tervéhez állhatatosan ragaszkodik. A felkorbácsolt nemzeti érzés -- úgymond -- parancsoló módon követeli, hogy Trieszt lakosságának olasz többsége részére a nemzeti lét feltételei biztosíttassanak, a mi osztrák uralom alatt lehetetlen. Előadta, hogy az olasz kormány azzal, hogy Triesztet nem követeli Olaszország számára, a monarchia iránt figyelmet kívánt tanusítani, de ha Triesztet Ausztria-Magyarország birtokában hagyná, az egyezés megkötésével nemcsak a saját bukását idézné elő, hanem komoly zavarokat támasztana, a melyek közepett a király népszerűsége, sőt esetleg «az ingatag alapon álló dynastia is» veszélyeztetve lenne.²

¹ Macchio április 18-iki jelentése. Vöröskönyv.

² Macchio április 20-iki jelentése. Ugyanott. 150. sz.

III.

A tárgyalások ezen stadiumában a német kormány azon nézetben volt, hogy az olasz követelések és a bécsi ajánlatok között az eltérés sokkal nagyobb, semhogy az utóbbiak elfogadását lehetne remélni. Ezért azon volt, hogy Rómában a reményt jelentékenyebb engedmények elérésére ébren tartsa. Kilátást nyitott arra, hogy az osztrák-magyar kormány nem fog vonakodni az Isonzo partjain bizonyos területet, Dalmáciában valamelyik szigetet vagy kikötőhelyet átengedni, továbbá Trieszt helyhatósági jogkörét kiszélesíteni és Albániáról lemondani.

Mindazáltal Sommino, okulva a csalódáson, a melyet három hónappal előbb a német közbenjárás sikertelensége következtében szenvedett, szükségesnek látta haladék nélkül tisztába jönni az iránt, hogy Bécsben az engedékenység határai meddig érnek. E végből furfangos tervet eszelt ki.

Április 19-én Avarna herczeg a «degbizalmasabb formában» a következőket közölte Buriánnal: «Jó forrásból értesült mind ő maga, mind ministere is Burián azon szándékáról, hogy a tárgyalások további folyamán a három nappal ezelőtt átadott emlékiratától eltérő álláspontra fog helyezkedni és előzékenységet tanúsítani azon követelések irányában is, a melyeket eddig teljesíthetetleneknek nyilvánított. Ezért félreértések elhárítása végett kérdést tesz: vajon ezen értesítés igaz-e vagy nem?»

Buriánt, noha a «jó forrás» eredete és a kérdés jelentősége iránt tisztában volt, habozás nélkül azt válaszolta, hogy az értesítés a valóságnak nem felel meg és a legudvariasabb formában ismételte azon okokat, a melyek miatt a monarchia létérdekeit fenyegető követelések felett tárgyalásba nem bocsátkozhatik.¹

¹ Ezen társalgásról Burián július 19-én értesíti a római nagykövetet. (Vöröskönyv, 149. sz.) A jegyzék nem mondja, hogy az értesítés a német kormánytól vagy Bülowtól származik; de lehetetlen más forrásra gondolni. A feltevést megerősíti Burián jegyzéke is, a melyben azt írja: «Je ne trouvais pas opportun de fouiller en commun avec le duc Avarna le sens de cette singulière manoeuvre, dont la facture ne trahissait que trop clairement les auteurs». Figyelemre méltó, hogy ezen mondat utolsó fele a Vöröskönyv

Ezen felvilágosítás után Sonnino ridegen visszautasította Burián ajánlatát; megállapítva, hogy ez az olasz követelések sorából csak egyetlen egynek teljesítésére mutat hajlandóságot, a déltiroli terület felajánlásával, és még ezen engedmény is értéktelenné válik az által, hogy megvalósítása a háború befejezése után időre halasztatik.¹

Avarna herceg, a mikor kormányának ezen felfogása felől Buriánnak jelentést tett, figyelmeztette őt azon súlyos következményekre, melyeket az olasz követelések elutasítása maga után fog vonni; a mivel könnyen érthető módon jelezte, hogy Olaszország az Entente-hatalmakhoz csatlakozva fegyver hatalmával fogja kiküzdeni azt, a mit neki önként átengedni vonakodnak.

Azonban Burián ragaszkodott azon felfogásához, hogy üres fenyegetéssel gyakorolnak rá nyomást és hogy Olaszország a hitszegés tényét végrehajtani vagy nem képes, vagy nem hajlandó. Avarna azzal a sajtóságos panaszszal fordul Rómába, hogy Burián nem engedi magát meggyőzni (non puo capacatarsi) ezen eset (a hitszegés) bekövetkezésének lehetősége felől.²

Ezen rendíthetetlen optimismus magyarázatát a közzétett diplomáciai iratokban hiába keressük. Annak a megnyugtató tudatnak talajában verhetett az gyökeret: hogy Ausztria-Magyarország a nemzetközi jog szempontjából elfogadható okot támadó fellépésre Olaszországnak nem szolgáltatott. E mellett — egy későbbi nyilatkozatának tanúsága szerint — bízott a hármasszövetségi szerződés azon rendelkezésében, a mely a szerződés felmondását, tehát a szövetségből való kilépés

negyedréti kiadásában, a mely a hivatalos körök számára készült, törölve van, ellenben (bizonyosan hanyagságból) a nyolczadréti kiadásban megmaradt. A törlés kétségkívül azért történt, mert a törölt phrasis a német kormányt kellemetlenül érintette volna. Hogy Rómában arra számítottak, hogy a német kormány nyomást fog gyakorolni Bécsben, Avarna április 25-iki, alább tárgyalandó jelentéséből tudjuk meg.

¹ Sonnino április 21-iki jegyzéke Avarnához és Burián följegyzései az április 22-ikén vele folytatott társalgásról. Zöldkönyv, 72. Vöröskönyv 153.

² Avarna április 25-iki jelentése. Zöldkönyv, 74. sz.

bejelentését az 1920 július 20-án lejáró szerződésnek csak utolsó esztendejében, tehát 1919 nyarán engedi meg.¹

Kínos csalódás várákozott rá.

IV.

Az Entente-hatalmak mindjárt a világháború kitörése után kísérleteket tettek, hogy Olaszországot csatlakozásra bírják. Sonnino elődjének bizalmas közléseiből tudomásuk volt Bécsben a felől, hogy már 1914 augusztus havában «csábító ajánlatokkal» fordultak hozzá, október folyamán pedig «erőfeszítéseiket megkétszerezve folytatták».² Ezek sikertelenek maradtak.

Kedvezőbb fogadtatásra találtak Sonninónál, ki nem késett párhuzamosan indítani meg velük és az osztrák-magyar kormánylyal a tárgyalásokat.³

Az Entente-hatalmak természetesen bőkezűek lehettek ígéreteikben, melyeket Ausztria-Magyarország rovására tettek. Ezekhez képest elenyésző csekélység volt még az is, a mit Sonnino április 8-án maga követelt. Csakhogy még ezen időben az eszélyes olasz kormányférfiakra a biztosan és áldozatok nélkül elérhető csekélyebb előny nagyobb vonzerőt gyakorolt, mint a bizonytalan és súlyos áldozatokat követelő ábránd. Ezért a döntést halogatták, míg azt az Entente-hatalmak a galicziai offensiva küszöbén türelmetlenül sürgették. Április második felében azzal fenyegetődztek, hogy Olaszországnak gabonával és kőszénnel való ellátását megakadályozzák.

Az olasz kormány kényszerítve látta magát arra, hogy véglegesen állást foglaljon. Ezért bécsi nagykövetétől határozott választ kért arra a kérdésre, vajon várható-e, hogy Ausztria-Magyarország, ha a német kormány nyomást gyakorolna rá, az olasz követeléseket teljesíteni fogja? A válasz így hangzott :

¹ Erre figyelmezteti május 21-én az olasz kormányt. Vöröskönyv, 200. sz.

² Mérey jelentései. Ugyanott, 40., 63. sz.

³ A német birodalmi cancellár 1915 május 28-án tartott beszédében említi : «Schon im Dezember (1914) waren Anzeichen für die Schwenkung des römischen Kabinetts vorhanden».

«Talán elérhető, hogy azon esetre, ha a német kormány újabb és erőteljesebb nyomást gyakorol Bécsben, Burián báró a Dél-Tirolban felajánlott területet még kiterjeszse és némi területi engedményeket tegyen Olaszország keleti határszélein. Azonban megengedve, hogy Burián báró elmegy azon határvonalig, a melyet maga az olasz kormány jelölt meg, egyéb fontos kérdések, Triesztnek független állammá alakítása, a Curzolari szigetek átengedése és Albánia feladása várnának még megoldásra, a melyekre nézve; báró Burián nyilatkozatai után, kétséges: vajon az osztrák-magyar kormány engedhet-e. Ha pedig mégis előre nem látható körülmények hatása alatt, utolsó perczben az osztrák-magyar kormány engedne, a mi kevésbé valószínű, még mindig fennmaradna a felajánlott területek azonnali átadása, a mely az egység létrejöttének mellőzhetetlen feltétele. Burián báró határozott ellenkezése után, mindenekfelett nehéz feltenni, hogy a két kormány között e tekintetben fennforgó ellentét kiegyenlíthető volna. Ennélfogva a jelen körülmények között az olasz követelések alapján a megegyezés Ausztria-Magyarországgal mintegy megvalósíthatatlannak látszik. (Sembra quasi irrealizzabile).¹

Ezen értesítés hatása alatt Sonnino lemondott a reményről, hogy Ausztria-Magyarországgal az április 8-iki feltételek alatt az egyezséget megkötheti és haladék nélkül, még az nap aláírta az angol nagykövettel formulázott szerződést, a melyben az Entente-hatalmakhoz való csatlakozás feltételei és módzatai megállapítottán, az olasz kormány kötelezettséget vállal, hogy egy hónap letelte előtt véglegesen határozni fog arra nézve, vajon a korona és a parlament hozzájárulásával a csatlakozást foganatosítja-e.² Ilyen módon az olasz kor-

¹ Avarna április 25-iki távirata (Zöldkönyv, 74. sz.) a mely (mint megjegyeztetik) még az nap érkezett meg Rómába.

² Az április 25-iki feltételes megegyezésről és előzményeiről Severus *Zehn Monate italienischer Neutralität* című könyvében jelentek meg legelsőben közlések. (64–68.) Noha az álnév tekintélyes publicistát fed, kötelességemnek tartottam tájékoztatást szerezni az iránt, hogy milyen forrásból merít. A szerző egy meg nem nevezhető olasz képviselőre hivatkozott, a ki Sonnino legközelebbi köréhez tartozott, és kijelenté, hogy közlései hitelessége iránt kezességet vállal. Azonos közlések

mány magának és az országnak a döntés szabadságát és a neutralitás mellett való további megmaradás lehetőségét fenn tartotta. Azonban ez csak elméletben volt így. Tényleg ki volt zárva az, hogy egy hónap letelte után az Entente ajánlatait elutasítsák, mert ezen fordulat bekövetkezésének megakadályozására erős fegyvert kaptak az Entente-hatalmak, a melyek ebben az esetben a velük kötött szerződést közvéteszik és Olaszországgal nyíltan szakítanak. Ennek pedig az lett volna a következménye, hogy Olaszország nemcsak becsületét, hanem értékét is elveszíti, minélfogva az osztrák-magyar kormány a tett ajánlatok megvalósításának kötelezettségétől feloldottnak tekinthette volna magát és azok megvalósítása többé nem állott volna érdekében.

Ennek az eshetőségnek a Salandra-kormány nem tehetette ki magát; de nem tehetette ki az országot a Giolitti-párt sem, a mely ugyanis Salandra bukása után kormányalakításra nem vállalkozhatott, mert a nemzeti aspirációk megvalósításának lehetősége megszűnt volna. Tehetett már most az osztrák-magyar kormány bármilyen előnyös ajánlatokat, még ha az április 8-iki olasz követeléseket egész terjedelmükben elfogadja is, Sonnino kénytelen lett volna azokat elutasítani.

E szerint a Salandra-kormány a feltételes szerződés megkötésével magát és az országot az Entente-hatalmaknak feltétlenül kiszolgáltatta.

V.

Az április 25-iki szerződés megkötése a titok leplébe volt burkolva. Bécsben sejtelmük sem volt róla. Burián április végén is rendületlenül meg volt győződve a felől, hogy tárgyalásait nyugodtan tovább folytathatja. Ezeket új mederben készült vezetni. Azt hitte, hogy egy tekintélyes állású politikai egyéniségnek Rómába küldésével nagyobb eredményt érhet el, mint a melyet Bülow és Macchio felmutathattak. Egyik elődjét, Golnechowski grófot szemelte ki.

jelentek meg Doerkes-Boppard és mások munkáiban, úgy szintén a hirlapokban is, a nélkül, hogy illetékes helyről megezőfoltattak volna.

Megbízásából április 27-én Macchio azon kérdést intézte Sonnínóhoz, vajjon ezt a küldetést kívánatosnak tekinti-e? Válasza udvariasan úgy hangzott, hogy a grófot ha Rómába jó, természetesen szívesen fogja fogadni, de nem hallgatta el, hogy az ilyen külön küldetés hasznát nem tudja átlátni. Macchio úgy vélekedett, hogy az olasz miniszter a tárgyalások megakadásától tart és megnyugtatta őt az iránt, hogy a küldött haladék nélkül útra kelne; egyúttal magyarázgatta, milyen előnnyel jár olyan férfiúval tárgyalni, a ki korábban maga is külügyminiszter volt és személyes érintkezés útján a bécsi kormány szándékaiba teljesen be van avatva. Nagy önelégültséggel jelentette Bécsbe, hogy ezen felfogás helyességét Sonnino lassankint belátta.

Csalódott. Sonnino, ellenkezőleg, Avarna útján tudatta Buriánnal, hogy nem bírja átlátni, mi haszonnal járna egy harmadik személynek a tárgyalásokba bevonása. Noha lehetetlen volt világosabban megmondani, hogy a küldetést feleslegesnek véli, Burián még egyszer felkérte őt, nyilatkozzék egész őszintén a felől, vajjon a küldetés kellemes-e neki vagy kellemetlen? Macchio, mikor ezt a kérdést felvetette, azt is hangoztatta, hogy a miniszter a küldetéssel barátságos előzékenységének újabb jelét akarta adni. Sonnino azonban nyíltan azt válaszolta, hogy a küldetés nem időszerű és nem is hasznos, mert Goluchowski megjelenése Rómában nem kívánatos feltűnést keltene és kellemetlen magyarázatokra szolgáltatna alkalmat.

Erre Burián szükségesnek látta tudatni vele, hogy a küldetés tervét most elejti ugyan, de fenntartja magának, hogy arra alkalmas időben visszatérjen.¹

Időközben alkalmat keresett arra, hogy Avarna herczeggel a függőben levő kérdéseket újból megbeszélje. Április 29-én fogadta őt, nyugodtan, mintha valamely tudományos társulat asztala mellett foglalna helyet, magyarázta neki, hogy Triesztnak az osztrák alkotmány széleskörű önkormányzatot, képviselő testületének a tartományi gyűlések jogait biztosítja; továbbá hogy a városban az olasz elem számánál, műveltségé-

¹ Az április 27. és május 2-ika között folyt ezen tárgyalásokra vonatkozó jegyzékek és jelentések a Vöröskönyvben, 152., 157., 158., 161., 163., 169. sz.

nél és vagyoni helyzeténél fogva olyan állást foglal el, a mely-lyel meg lehet elégedve; hogy Olaszországba bekebeleztetése a város jövő fejlődésére hátrányos befolyást gyakorolna. Azután szólt arról, hogy Trieszt jóléte az osztrák kormány gondoskodásának mindenkor kiváló tárgya volt és nemzeti jellege soha sem szenvedett sérelmet.

Azonban előadását Avarna herczeg félbeszakította azon kijelentéssel, hogy a minister állításait nem hallgathatja végig némán; emlékeztette őt a végtelenül húzódó tárgyalásokra, melyek az olasznyelvű egyetem felállítása ügyében folytak és a kormányintézkedésekre, melyek a szlovén iskoláknak az olaszok rovására kedveznek.

Burián nem engedte magát fejtegetéseiben megzavartatni és folytatólag a többi olasz követeléseket is akademikus tárgylagossággal fejtegette. Új javaslattal csak Albánia tekintetében lépett fel. Megemlíti, hogy ha erre nézve tárgyalások indulnának meg, nem volna kizárva annak lehetősége, hogy Ausztria-Magyarország megszűnik Albánia iránt érdeklődni, azon feltétel alatt, ha példáját Olaszország követi és Valona birtokával megelégedvén, Albánia egyéb részeire hatalma kiterjesztéséről lemond.

Ez bizonyára meglepő és elmés gondolat volt; de Buriának tudnia kellett, hogy az olasz kormány éppen azért kívánja Albániát Ausztria-Magyarország érdekköréből kivonni, hogy azt egészen a saját érdek- és hatalmi körébe vonja.

Egyébiránt Burián azzal fejezte be előadását, hogy ő a létesítendő egyezés alapelveit csak hozzávetőleg vázolta, a tárgyalások további folyamán tehát olyan változtatások jöhetnek szóba, a melyeket mindkét fél elfogadhatóknak fog találni. Ezzel újabb engedményekre való készségét jelezte. Azonban Avarna herczeg ennek most már nem tulajdonított jelentőséget és megállapította, hogy a minister a leglényegesebb olasz követeléseket elutasítja.¹

¹ Burián április 28-án közli a római nagykövettel a választ, a mit másnap Avarna herczegnek fog adni. (Vöröskönyv, 158. sz.) Ezzel meg-egyezik Avarna április 29-iki jelentésében a válasz tartalmának ismertetése; csakhogy az utóbbiban hiányzik Burián utalása a további módosítások lehetőségére. (Zöldkönyv, 75. sz.)

Sommino szintén úgy nyilatkozott május elsején Macchio báró előtt, hogy Burián közlései újat nem tartalmaznak ; az albániai ajánlattal pedig foglalkozni nem tartotta érdemesnek. A nagykövet ellenben arra utalt, hogy Albánia tekintetében a két «kormány álláspontja között mégis «nagy közeledés» mutatkozik. E mellett hangoztatta, hogy Burián minden szavából az őszinte jóakarát és az állandó egyetértés létrehozására való készség világlik ki ; egyuttal azon reményét fejezte ki, hogy az olasz kormány azon okok alaposságát, a melyek az olasz követelések teljesítését lehetetlenné teszik, be fogja látni és az eszmecsere folytatására kielégítő alapot fog találni.

Sommino kitérőleg azt válaszolta, hogy a fennforgó kérdéseket a miniszerelnökkel és a ministertanácsban kimerítően meg kell beszélnie. Azután homályos szavakkal a kényszerhelyzetre utalt, a melybe az olasz kormányt a világháború és a belső helyzet nehézségei hozták, minélfogva sajnálatosnak találja, hogy a két kormányt a tárgyalásokban nagy távolság választja el egymástól.

Macchio erre figyelmeztette a ministert, hogy míg alkudozásokban mindkét félnek engedékenységgel kell egymáshoz közeledni, eddig olasz részről ez irányban akárcsak egy lépés sem történt. Mire Sommino azt felelte, hogy az olasz követelések minimalisok» a melyekből valamit leengedni «nagyon nehéz volna».

Macchio nem hallgatta el, hogy ezen nyilatkozat a helyzetet úgy tünteti fel, mintha nem is alkudozás folyna, hanem Olaszország dictálni akarna, a mi a helyzet természetének még sem felel meg.

A miniszer ezen felfogás helyességét tagadta ; de további magyarázatba nem bocsátkozott. A nagykövet jelentése szerint «szokott szófukarságába vonult vissza.»¹ Sommino a már hasztalanná vált kellemetlen eszmecsere nék mielőbb véget akart vetni.

Burián ennek ellenére az eszmecsere folytatásától még sikert várt. A római nagykövetet utasította, hogy mivel az olasz kormány nyal a conversatió n ak élénk folytatására nagy

¹ Macchio május 1-iki jelentése. 164. sz.

súlyt kell fektetni, nemcsak az egyes olasz követeléseket, hanem az azokkal kapcsolatos jövődő kilátásokat is (les perspectives politiques — Ausblicke in die Zukunft) behatóan tárgyalja a miniszterrel; ha pedig ez ismét «sovány nyilatkozatokra» (maigres propos) szorítkoznék, hívja fel őt, hogy a méltányosság követelésének megfelelően vegyen magának fáradságot az olasz követelések bővebb kifejtésére és indokolására.

Egyébiránt Macchio bárónak nem kellett üres kézzel a conversatióba belemenni. Megbízást nyert, hogy azon esetre, ha az Isonzo partján követelt határigazítás, vagyis területi átengedés a többi nehézségek elhárítását és az egység létrejöttét megkönnyítené, tegyen ajánlatot, hogy Bécsben kérdést fog tenni, vajon nem volnának e hajlandók ezen a téren engedményt tenni?

E mellett az albániai kérdés tekintetében javaslatát, hogy mindkét kormány mondjon le Albániára vonatkozó igényeiről, elejtette; sőt kész volt az olasz souverainitást Valona fölött elismerni, és Albánia egy részét olasz érdekkör gyanánt (sphère d'intérèt) engedni át.²

A mely engedmény a londoni conferentia végzéseivel homlokegyenest ellenkezett és a monarchia kívánságára létesített albániai állam területének, a monarchia által kijelölt albániai fejedelem souverainitásának megcsönkítését tervezte.

VI.

Április végső napjaiban sűrűn érkeztek Macchio bárótól. aggasztó tudósítások Bécsbe. Ezek szerint az olasz király titkon fogadta Garibaldit; a francziák Savojában és Afrika partjain, az angolok Kisázsziában ajánlottak Olaszországnak területeket; az olasz vezérkar főnökének környezetében hirdetik, hogy a támadó fellépésre a legalkalmasabb időpont megérkezett; a bécsi udvarnál alkalmazott olasz katonai attaché azt állítja, hogy az Ausztria-Magyarország ellen indítandó hadjárat «katonai séta» jellegével bírna; leplezett mozgósítás van folyamatban és az ezáltal felidézett izgatottság miatt a döntés már nem

² Burián április 2-iki jegyzéke. Ugyanott 166. sz.

késhetik soká; az Entente-hatalmakkal folyamatban levő alkudozások már majdnem a befejezéshez jutottak; a parlament, mely május 12-ikére van összehíva, bizalmat fog szavazni a kormánynak, mert Giolitti nem szándékozik ellene fellépni.¹

A felületes hírszolgálat ezen kétes értékű szerzeményei a nagykövetet nem képesítik arra, hogy a tényleges helyzet és a jövődő fejlemények felől biztos ítéletet alkosson magának és világos képet nyújtson főnökének. Még május 2-án is lehetségesnek véli, hogy az olasz kormány az Entente-hatalmak ajánlatait visszautasítja és Ausztria-Magyarországgal az egyezséget megköti. Ezen czél elérésére elégségesnek tartja azt, hogy az osztrák-magyar kormány hiteles alakban tegye közzé ajánlatait, mert így a közvéleményben, melyet az olasz kormány tévutra vezet, kedvező fordulat állana be. Azonban már másnap azon nézetet vallja, hogy az olasz közvéleményt az eddigi ajánlatok nem elégíthetik ki, és «lépésről-lépésre haladó apró engedményekkel» sem lehet czélt érni; nagy áldozatokat kell azonnal hozni.²

Ezektől Burián nem idegenkedett. Felhatalmazta a nagykövetet, hogy az Isonzo-partjain fekvő területet ajánljon fel; Trieszt számára egyetem alapítását és az olasz lakossága nemzeti és kultúrai érdekeinek megóvását ígérje; késznek nyilatkozott, hogy végső szükség esetén az Albániára vonatkozó olasz követelést egész kiterjedésében teljesíti.

Macchio, mielőtt ezen felhatalmazást megkapta volna, május 4-én látogatást tett Sonninónál. A társalgást azon nézetének kifejezésével nyitotta meg, hogy a sok tekintetben egymásra utalt két ország között a kormányok által egyaránt óhajtott egyezés létrehozását szükségkép lehetségesnek kell tekinteni. Mielőtt azonban előadását tovább folytatná, félbeszakította őt Sonnino meglepő nyilatkozattal. «Igenis — mondá — ő őszintén óhajtotta az egyezséget létrehozni; de az osztrák-magyar kormány halogató taktikája miatt, óhajtása megvalósulásának reményességéről le kellett mondanania, minélfogva a bécsi nagykövet útján kijelentette, hogy a javaslatokat, a melyeket eddig tett, visszavonja és újakat többé tenni nem fog.

¹ Vöröskönyv, 186., 160., 163., 168. sz.

² Macchio május 2. és 3-iki jelentései. Ugyanott, 167., 168. sz.

Macchio ekkor figyelmeztette a ministert a súlyos felelőségre, melylyel őt a tárgyalások megszakításának ténye terhelné, és sikerült őt rábírnia, hogy az olasz követeléseket újból megvitassák. A másfél óráig tartó eszmecsereből azt a benyomást nyerte, hogy némely pontra nézve a megegyezés nem lehetetlen; de az olasz kormány ragaszkodása a dalmát szigetcsoport átengedésének és a felajánlott területek azonnali átadásának követeléséhez leküzdhetetlen nehézséget okoz. Egvébiránt Sonnino hajlandónak nyilatkozott, hogy a mennyiben az osztrák-kormány szabatosan formulázott új javaslatokat terjesztene elő, azokat a ministertanács elé viszi.

Macchio Bécsbe küldött jelentésében arról értesítette Buriánt, hogy Sonnino az egyezséget az Entente-hatalmakkal még nem írta alá, de bármely pillanatban aláírhatja; minélfogva az egyezésnek Olaszország és Ausztria-Magyarország között létrehozására, «kielégítő» ajánlatok gyors formulázásával még egy utolsó kísérletet lehetne tenni.¹

Sonnino célzatosan tévedésbe ejtette az osztrák-magyar diplomatát, a mikor vele közölte, hogy az olasz kormány az egyezés létrehozására célzó javaslatát visszavonta, ellenben elhallgatta előtte, hogy ennél Bécsben tett lépésével sokkal messzibbre ment.

VII.

Az olasz külügyminister május 3-án az osztrák-magyar kormánynak tudomására adta, hogy Olaszország a fennálló szövetséget, mely most már csak a bizalmatlanságnak és ellentéteknek álarcul szolgál, tovább fenntartani haszталannak tartja, minélfogva a szövetségi szerződést semmisnek és érvénytelennek nyilvánítja.

Ezen elhatározásának indokolására felhossa, hogy Ausztria-Magyarország, a mikor az olasz kormány mérsékletre intő tanácsait meg nem hallgatva és a nélkül, hogy szándékát bejelentené, Szerbországhoz ultimátumot intézett, ezzel a status-quotó a Balkánon megzavarta, Olaszország legfontosabb érdekeire

¹ Vöröskönyv, 170. sz.

káros helyzetet teremtett, a fennálló szerződést, melynek betűjét és szellemét megsértette, lényeges tartalmától és létjogától megfosztotta. Azután előadja, hogy mindezek ellenére az olasz kormány a barátságos viszony helyreállítása érdekében, Olaszország jogosult nemzeti aspirációinak mérsékelt mértékben való kielégítésével, a két állam között tartós egység létrehozásán buzgón fáradozott; de igyekezeteit meghiusította az osztrák-magyar kormány, mert több hónap eltelte után csak arra szánta el magát, hogy Olaszország souverainitását Valona felett elismerje és Dél-Tirolban csekély kiterjedésű területet ajánljon fel, mely a háború befejezése után jutna Olaszország birtokába; minélfogva az egyezés létrehozásának reménye eltűnt.¹

Ezen indoklás a valótlan állítások és álokoskodások sorozatából áll. Olaszország a Szerbország ellen megindított háborúban sem a szerződés megsértésének, sem a saját érdekeire káros actiónak tényét nem láthatta; mert a hadüzenet után az olasz király kijelentette volt, hogy szövetségese irányában a szerződéssel összhangzó barátságos magatartást fog követni; az olasz ministertanács pedig azon reményét fejezte ki, hogy a neutralitás álláspontjának elfoglalása mellett barátságos érzelmeinek bebizonyítására alkalmat fog találni. Hogy pedig a Szerbország ellen indított háború a szerződést lényeges tartalmától nem fosztotta meg, maga Sonnino elismerte azzal, hogy egyik cikkének érvényesítése körül forogtak öt hónapon át folytatott tárgyalásai.

Ezen tárgyalások eredménytelensége a szerződés felbontására jogalapot nem szolgálhatott. Annak ellenére, hogy a VII. cikk absurd értelmezése, a mely szerint Ausztria-Magyarország a szerbországi hadjárat megkezdése előtt compensatiót nyújtani köteles lett volna, elfogadtatott: lehetetlen elismerni, hogy az olasz kormány fel volt jogosítva ezen compensatió természetét és mértékét tetszése szerint meghatározni, a mennyiben pedig követelései ki nem elégítettnek, a szerződést felbontani.

Sonnino eljárása formai tekintetben is a nemzetközi jog

¹ Macchio május 4-iki jelentése. Ugyanott, 171. sz.

elveivel ellentétben állott. Olaszországnak csak Ausztria-Magyarországgal fennálló szerződését nyilvánította érvénytelenek ; ilyen szerződés azonban nem létezett. 1887 óta hármasszövetség állott fenn, a mely a VII. cikk kivételével a többi cikkeiben a három szövetségesre nézve egyenlő jogokat és kötelelességeket szabott meg ; e szerint lehetetlen volt Olaszországnak magát kötelelességeitől Ausztria-Magyarország irányában oly módon feloldania, hogy viszonya Németország irányában érintetlen maradjon. A furfangos gondolat gyakorlatilag is megvalósíthatatlan volt ; mert Ausztria-Magyarország ellenségei, kikhez Olaszország csatlakozott, Németországnak szintén ellenségei voltak, minélfogva az ő támogatásuk szükségképen Németország ellen irányuló *actio* természetével birt.

Az olasz kormány, május 3-iki jegyzékével a huszonhét év óta fennálló és 1920-ig érvényben levő hármasszövetséget bontotta fel ; mindkét szövetségése irányában a hitszegés tényét hajtotta végre.

FRANKÓI VILMOS.